

Cigánybűnözés? Avagy a cigányok sztereotipikus ábrázolása egy rendőrségi jelentésben az 1970-es évekből

TÓTH Eszter Zsófia

Egy 1970-es évekbeli forrást közlünk bevezetővel: egy hétfős csoport által elkövetett betöréses lopássorozat rendészeti dokumentumait. Míg a szocialista időszak hivatalos kommunikációjában – az MSZMP 1961. június 20-i határozata nyomán – nem létezett cigánykérdés, a rendészeti diskurzusban cigánybűnözésként ábrázolták az inkább a szegénység, a szegregáció, a hátrányos társadalmi helyzet miatt kialakuló, ún. megélhetési bűnözést is. A forrás ábrázolja, hogyan működött a gyakorlatban a „cigánybűnözés” fogalmának használata, vagyis hogyan sztereotipizáltak egy megtörtént bűncselekmény-sorozatot: az elkövetőket megtalálták, tehát a nyomozás eredményes volt, azonban az eseteket úgy kontextualizálták, hogy a cigánybűnözés ismérveit alkalmazták az elkövetőkre; hangsúlyozták az elkövetők szoros családi kötelekeit, az elkövetés módjánál, a bűncselekmények előkészítésénél a lóvásárlási cél kiemelését, a rendezetlen életkörülményeket. A dokumentum jó láttelet arra vonatkozóan is, hogy a korabeli integrációs politika ez esetben részben sikeres volt, mivel a szereplők állandó munkahellyel rendelkeztek. Életkörülményeik azonban gyökeresen nem változtak meg, és a közeg melegágya lehetett a megélhetési bűnözésnek.

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára számos érdekes forrás mellett őrzi azt a dokumentumot, amelyet nemrégiben találtam. Az Országos Rendőr-főkapitányság terjedelmes jelentése röviden összefoglalható: egy hétfős csoport 1970. november 29. és 1975. május 1. között betöréses lopásokat (55 rendbeli) követett el Zala megyében. Több okból is felkeltheti a szöveg a kutató érdeklődését. Egyrészt a forrás a cigánybűnözés kontextusában íródott, másrészt a Kemény István vezette¹ alapos szociológiai kutatások hajnalán tudhatunk meg érdekes társadalomtörténeti háttér-információkat azokról, akiket a rendészeti diskurzusban cigányként jelenítettek meg. Míg a hivatalos kommunikációban – az MSZMP 1961. június 20-i határozata nyomán² – nem létezett cigánykérdés, addig a rendészeti diskurzusban cigánybűnözésként említették az inkább a szegénység, a szegregáció, a hátrányos társadalmi helyzet miatt kialakuló, úgynevezett megélhetési bűnözést is.

1 Kemény–Rupp–Csalog–Havas (1976)

2 A szocialista időszak cigánypolitikájáról összefoglalóan lásd: Majtényi–Majtényi (2012); az 1950–60-as évekről lásd: Sággy (2008)

A „cigánybűnözés” mint fogalom a Belügyi Szemle 1963-as, cigánykérdéssel foglalkozó összeállítására nyomán terjedt el. Bár a tanulmányok szerzői nem a cigányság egészét tekintették bűnözőknek, hanem csak egyes csoportjait, a korszak egészére jellemző volt a „cigánybűnözők” külön nyilvántartása is.³ Úgy vélték, nem csak rendészeti eszközöket kell bevetni a cigánykérdés rendezésére, azonban az egész korszakban mégis a rendészeti megközelítés volt túlsúlyban.⁴

A dokumentum keletkezésekor a rendészeti forrásokban előtérbe került a csoportos elkövetési mód. Ennek oka az volt, hogy a „galeribűnözés” terminus háttérbe szorulásával a csoportos elkövetés vált a fő üldözendő elkövetési magatartásformává. 1976-ban húsz bűnözőgalerit – 235 taggal –, 1977-ben tizenhárom bűnözőgalerit – 77 taggal – számoltak fel. Ezzel szemben 3700 csoportos elkövetést regisztráltak.⁵ Jelen esetben is a csoportos jelleg volt a hangsúlyos: a hét főt csoportként jelenítették meg. A szervezett elkövetés jelének tartották, hogy az elkövetők már 2–3 hónappal korábban tájékoztak a kiszemelt objektumban, mikor érkezik nagyobb összegű pénz a helyszínre. „Lakóterülettől félreeső, magányos épületeket” szemeltek ki. Az elkövetők között voltak idősebbek és fiatalabbak is. A forrás szerint ennek fő oka az volt, hogy az idősebb, büntetett előéletűek úgy beszélték meg a fiatalabbakkal, hogy azok a bűncselekmények elkövetését magukra vállalják, így az öregebbek enyhébb büntetésre számíthatnak.

A forrás alapján jól nyomon követhető a szereplők térbeli mozgása is, melynek révén egy sajátos képzeletbeli térkép rajzolódik ki: az említett települések – Magyar-szentmiklós, Murakeresztúr, Fűzvölgy, Egervár, Tanakajd, Bocföld és Szepetnek – harminc–negyven kilométeres távolságon belül, bár különböző megyékben (Zala, Vas) találhatóak. A rendőrség azzal érvelt, hogy mivel nem volt összhang a két megye rendőri szervei között, ezért tartott öt évig az ügy felgöngyölítése. A betöréses lopásokat tsz-irodában, húsboltban, magánlakásban, pincében, vegyes- és italtoltban követték el, kizárólag éjszaka, egy-két óra alatt. Az elkövetés során „fejszét, csákányt, feszítővasat, erős dorongot” használtak. Nem autóval, hanem tömegközlekedési eszközzel vagy gyalog érkeztek a helyszínre, egy éjszaka akár harminc kilométert is gyalogoltak. Minden esetben készpénz megszerzésére törekedtek.

A résztvevők közül egy kivételével mindenkinek volt állandó munkahelye, „megfelelő keresete”. Ennek a korszakban azért volt kiemelkedő jelentősége, mivel akinek nem volt bejelentett munkahelye, az az 1961. évi V. törvény, a büntető törvénykönyv 214. § (1) bekezdése alapján két évig terjedő szabadságvesztéssel volt büntethető. E forrásban az elkövetőknek felróják azt, hogy többen bejelentett munkahellyel rendelkeztek. Úgy érveltek, ezért követték el cselekményeiket az éj leple alatt, hogy a munkából ne hiányozzanak, és a gyanú ne terelődjön rájuk.

A rendőrség számára az eset tanulsága egyrészt az volt, hogy az objektumokat nem védték a szükséges mértékben, betörést jelző és riasztóberendezések nem voltak vagy

3 Majtényi–Majtényi uo. 89.

4 Uo.

5 XIX-B-14 ORFK 281. doboz: A fiatalok bűnözés alakulása 1978. évben. (2-3 fiatal együtt.)

nem működtek, a páncélszekrényt nem rögzítették betonba. A forrásban egy helyen utalás szerepel arra, hogy a Kutya gúnynevű férfi „a Vas Megyei Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Osztályán hálózati személyként volt foglalkoztatva cigány vonalon”. Bár az ügynökügyek időről időre nagy port vernek fel, viszonylag elhanyagolt területe a kutatásoknak a rendőrségi kötelékben foglalkoztatott hálózati személyek tevékenysége (prostituáltak esetében is). A rendőrség ezt a kapcsolatot negatívnak jelenítette meg, mivel úgy vélték, az elkövető operatív tapasztalatát éppen a betöréses lopások szervezésénél hasznosította.

A cigányság sztereotip ábrázolása például a forrásban, hogy „notórius veszekedőként” jelentek meg a hatóság előtt, illetve az, hogy egyszer egymást is becsapták, de alapvetően szorosnak festették le köztük a családi összetartást. Az egyes személyek társadalmi háttéréről összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy a korszakban is szegényes életkörülmények között éltek, iskolázatlanok voltak, azonban családjuk, több gyermekük volt. Például a Tito gúnynevű Ny. József, aki az első betöréses lopás idején húszéves volt, a falu szélén, gondozatlan házban élt feleségével és két gyermekével, négy általánost végzett. A jelentés írója hangsúlyozta családi kötődéseit. Az idősebb nemzedékhez tartozó, 1970-ben negyvenhárom éves, Falat gúnynevű Ny. Rudolf segédmunkásként dolgozott, hat általánost végzett, négy felnőtt gyermeke volt. Lakhatási körülményei a többiekhez képest nem voltak szegényesek: a jelentés szerint lakását korszerű bútorokkal rendezte be, háztartása gépesített volt, háza azonban düledező. A csoport többi tagjára is ez volt jellemző: az idősebbek viszonylag konszolidáltabb körülmények között éltek.

Ebben az időszakban a cigányság integrálásával függött össze a teljes körű foglalkoztatásukra való törekvés, amelynek hatékonyságát ebben az esetben is láthatjuk: a munkaviszonnyal rendelkezők segédmunkásként dolgoztak. A korszakban a Zala megyei cigányság életébe nyújt bepillantást Schiffer Pál: „Cséplő Gyuri” című filmje is. Bár Cséplő Gyuri migrációja a fővárosba, budapesti munkavállalása áll a film középpontjában, bepillantást nyerhetünk a kibocsátó közegbe, a Zala megyei Németújfaluba is. Schiffer Pál, a film rendezője „tradicionális, törzsi cigányközösségként” jelenítette meg ezt a közeget, amely hasonló lehetett a betöréses lopásokat elkövetők életteréhez.⁶

Rendőrségi javaslatok

A forrás tartalmaz a hasonló bűncselekmények megelőzése és felderítése érdekében konkrét tennivalókat az illetékesek számára, ezeket szöveghűen közlöm:

- Országos vonatkozásban rendelkezni kellene a kisméretű páncélszekrények helyiségben történő, szabványszerű rögzítéséről.
- A pénz tárolására szolgáló lemezszekrényeket betörést jelző berendezéssel kellene ellátni.
- A fenti két pont végrehajtásáért a gazdálkodó szervek vezetőit jogilag is kötelezni kellene. Mulasztás esetén lehetőség nyílna fegyelmi felelősségre vonás és kártérítés kezdeményezésére.

⁶ A filmről részletesebben lásd: Tóth

- Amikor szervezetszerű (sic!) hasonló módszerrel elkövetett bűncselekményekkel állunk szemben, ott a nyomozó hatóság és az ügyészi szervek felelősségük teljes tudatában értékeljék közösen a beszerzett bizonyítékokat, azok hitelességét s ennek birtokában döntsenek – ne pedig elhamarkodottan – egy-egy kényszerintézkedés elrendelése vagy megszüntetése tekintetében.
- Amikor és ahol hasonló szervezetszerű bűnözés állapítható meg, és ahol, valamint akik részéről várható újabb bűncselekmény elkövetése, ott rejtett rendőri figyelőszolgálatot kell megszervezni a tettenérés érdekében, vagy bizonyító adatok beszerzése vonatkozásában.
- A Belügyminisztérium, esetleg más költségvetés terhére biztosítani kellene valamennyi RFK bünyügyi osztály részére 8–10 darab mozgatható – ún. vándor – betörésjelző készüléket, melyeket soron kívül azokban az objektumokban lehetne felszerelni, ahol bűncselekmény elkövetése várható.
- Amennyiben olyan gyanú merül fel, hogy a tettesek részéről 2-3 megye területén ismétlődnek a hasonló módszerű bűncselekmények, abban az esetben a feladatok összehangolását soron kívül kell elvégezni. Ennek végrehajtását egy kisebb létszámú bizottság soron kívül ellenőrizné, a beszerzett adatokat értékelné és megszabná a soron következő feladatokat.
- Helyes volna, ha ilyen szervezetszerű bűncselekmény-sorozat nyomozására egy kisebb létszámú nyomozócsoportot lehetne létrehozni, melynek tagjai csak az adott ügysorozattal foglalkoznának. Biztosítanak a hálózatszervezést és foglalkoztatást, Ata-bevonást, folytatnák a nyomozást. Ez még akkor is kifizetődő volna, ha netán a csoport tagjait huzamosabb időre, egy-két évre is lekötne.
- Ahhoz, hogy egy-egy bünyügyi szervezetnél időben fel lehessen ismerni a másik bünyügyi szerv területén ismétlődő szervezetszerű bűnözést, indokolt lenne mindenütt a géptávirón leadott körözési anyagok alaposabb tanulmányozása, a másik bünyügyi szerv vezetőjének soron kívüli tájékoztatása az azonnali kapcsolatfelvétel és konzultáció érdekében.

Összességében

A forrás ábrázolja, hogyan működött a gyakorlatban a „cigánybűnözés” fogalmának használata, vagyis hogyan sztereotipizáltak egy megtörtént bűncselekmény-sorozatot: az elkövetőket megtalálták, tehát a nyomozás eredményes volt, azonban az eseteket úgy kontextualizálták, hogy a cigánybűnözés ismérveit alkalmazták az elkövetőkre, hangsúlyozták az elkövetők szoros családi kötelekeit, az elkövetés módjánál, a bűncselekmények előkészítésénél a lóvásárlási cél kiemelését, a rendezetlen életkörülményeket. Azt azonban nem tudjuk meg a forrásból, hogy az elkövetők a cigányság mely csoportjához tartoztak, mit jelentett számukra a cigány identitás kulturális kontextusa. Bár a szereplők nagy része állandó munkahellyel rendelkezett, a szövegben ezt arra vonatkozó bizonyítéknak tartották, hogy ezzel is – mintegy fedőtevékenységként – az éjszakai bűnelkövetések titokban maradását segítették elő. A dokumentum jó látélet

arra vonatkozóan is, hogy a korabeli integrációs politika ez esetben részben sikeres volt, mivel a szereplők állandó munkahellyel rendelkeztek. Életkörülményeik azonban gyökeresen nem változtak meg, és a közeg melegágya lehetett a megélhetési bűnözésnek.

IRODALOMJEGYZÉK

- Kemény István – Rupp Kálmán – Csalog Zsolt – Havas Gábor (szerk.) (1976): *Beszámoló a magyarországi cigányok helyzetével foglalkozó, 1971-ben végzett kutatásról*. Budapest, MTA Szociológiai Kutató Intézete.
- Majtényi Balázs – Majtényi György (2012): *Cigánykérdés Magyarországon. 1945–2010*. Budapest, Libri.
- Sághy Erna (2008): Cigánypolitika Magyarországon az 1950–1960-as években. In: *Múltunk*, 53. évf. 1. sz. 273–308.
- Tóth Eszter Zsófia: *A fekete vonat, Cséplő Gyuri, A pártfogolt – Ingázók a dokumentumfilmekben*.
- Forrás: http://epa.oszk.hu/01700/01739/00062/eszmelet_EPA01739_77.item653.htm (2012. 12. 11.)

SUMMARY

„Gypsy delinquency”? - Stereotypes about Gypsies in 1970ies

TÓTH Eszter Zsófia

This document was written by policemen in the 1970s about a gypsy group.

In the official discourse gypsy delinquency and the gypsy question didn't exist. In the socialist period the government wanted to integrate the gypsies into society. From this source we were able to analyse how gypsies were stereotyped. The real delinquency (robbery) was contextualized as gypsy delinquency. The source uses stereotypical expressions hinting at the gypsy way of life: close family ties, horse-buying, etc. The document also shows that the attempts at integration were only partly successful: these gypsy people had a workplace while keeping their previous lifestyle.

